

se og SD, som var et resultat af deres klassepraktik i 50-erne og 60-erne, kulminerende i EF-medlemskabet og ØD-forslaget 1973. Her savnes med andre ord en mere dynamisk analyse, og en større inddragelse af den danske arbejderklassens erfaringer og praktik, noget forfatterne betoner meget i analysen af for eksempel Sverige.

En lignende indvending kunne rettes mod analysen af det ideologiske klima/den populistiske konjunktur, hvori FRP vokser frem.

Her betones arbejderklassens/småborgerskabets oplevelse af den keynesianske tilvækstpolitik's fallit sandsynligvis for lidt (efter 1973), ligesom det ideologiske "tomrum" der i begyndelsen af 70-erne opstår for SD.

I det hele taget virker det, som om forfatterne i denne del af analysen er for bundne af deres udgangspunkt i netop EVP/småborgerskab, og analysen får derfor her en monokausal drejning.

Men lad det være sagt med det samme: det er skønhedspletter på en iøvrigt vellykket og meget ambitiøs historisk-materialistisk fremstilling af de nordiske protestpartiers fremvækst, klasse-mæssige forankring og ideologiske appel.

På plus-siden kan iøvrigt nævnes: en god redegørelse for de store regionale forskelle i de forskellige lande, og den spændende analyse af Landsbygdspartiets og Centerpartiets overskridelse af deres agrare småborgerlige udgangspunkter og væksten til landsomfattende partier. Desuden de fyldige kildehenvisninger og et summary på engelsk. I negativ retning trækker, at hele det store noteapparat er placeret bag i bogen, hvor iøvrigt også indholdsfortegnelsen forsvinder.

Jens Hoff

Lorenz Rerup, Slesvig og Holsten efter 1830, København: Politikens Forlag, 1982. 449 s., 168,00 kr. (142,00 kr. i abonnement).

Et større arbejde om Slesvigs og Holstens historie efter 1830 af professor Lorenz Rerup må uden videre påkalde sig betydelig interesse hos alle historisk og politisk interesserede.

Dels er Lorenz Rerup en af vore allerfineste kendere af netop denne periode og af dette område, dels er der tale om halvandet århundrede, hvor slesvigske problemer igen og igen har været af afgørende betydning for udviklingen også nord for Kongeåen, og hvor det derfor er oplagt, at en særlig slesvigsk (og dermed også holstensk) optik vil kunne være givtig.

Dette bind er i øvrigt det femte og sidste i rækken af supplementsbind til Politikens Forlags velkendte og fortjenstfulde Danmarks Historie, hvor

se og SD, som var et resultat af deres klassepraktik i 50-erne og 60-erne, kulminerende i EF-medlemskabet og ØD-forslaget 1973. Her savnes med andre ord en mere dynamisk analyse, og en større inddragelse af den danske arbejderklassens erfaringer og praktik, noget forfatterne betoner meget i analysen af for eksempel Sverige.

En lignende indvending kunne rettes mod analysen af det ideologiske klima/den populistiske konjunktur, hvori FRP vokser frem.

Her betones arbejderklassens/småborgerskabets oplevelse af den keynesianske tilvækstpolitik's fallit sandsynligvis for lidt (efter 1973), ligesom det ideologiske "tomrum" der i begyndelsen af 70-erne opstår for SD.

I det hele taget virker det, som om forfatterne i denne del af analysen er for bundne af deres udgangspunkt i netop EVP/småborgerskab, og analysen får derfor her en monokausal drejning.

Men lad det være sagt med det samme: det er skønhedspletter på en iøvrigt vellykket og meget ambitiøs historisk-materialistisk fremstilling af de nordiske protestpartiers fremvækst, klasse-mæssige forankring og ideologiske appel.

På plus-siden kan iøvrigt nævnes: en god redegørelse for de store regionale forskelle i de forskellige lande, og den spændende analyse af Landsbygdspartiets og Centerpartiets overskridelse af deres agrare småborgerlige udgangspunkter og væksten til landsomfattende partier. Desuden de fyldige kildehenvisninger og et summary på engelsk. I negativ retning trækker, at hele det store noteapparat er placeret bag i bogen, hvor iøvrigt også indholdsfortegnelsen forsvinder.

Jens Hoff

Lorenz Rerup, Slesvig og Holsten efter 1830, København: Politikens Forlag, 1982. 449 s., 168,00 kr. (142,00 kr. i abonnement).

Et større arbejde om Slesvigs og Holstens historie efter 1830 af professor Lorenz Rerup må uden videre påkalde sig betydelig interesse hos alle historisk og politisk interesserede.

Dels er Lorenz Rerup en af vore allerfineste kendere af netop denne periode og af dette område, dels er der tale om halvandet århundrede, hvor slesvigske problemer igen og igen har været af afgørende betydning for udviklingen også nord for Kongeåen, og hvor det derfor er oplagt, at en særlig slesvigsk (og dermed også holstensk) optik vil kunne være givtig.

Dette bind er i øvrigt det femte og sidste i rækken af supplementsbind til Politikens Forlags velkendte og fortjenstfulde Danmarks Historie, hvor

man har villet fokusere på nogle af de områder, der tidligere har været danske, og som netop derfor i flere tilfælde ikke rigtigt har kunnet finde en rimelig plads inden for rammerne af den oprindelige Danmarks Historie.

Ideen med en sådan koncentration om de enkelte områder må først og fremmest være at give en sammenhængende og afrundet fremstilling af den historisk/politisk/sociale/kulturelle/økonomiske etc. udvikling i de pågældende områder; men det er oplagt, at man også må relatere denne udvikling til forhold såvel i Danmark som i det nye værtsland, både hvor forklaringen på udviklingen i området findes i Danmark eller i det nye værtsland, og hvor regionens udvikling har væsentlig betydning for senere forhold i Danmark.

Rerup har lagt fremstillingen således op, at to linier er dominerende. For det første vil han se udviklingen i hertugdømmerne inden for en helstatskonception, og i forlængelse heraf vil han for det andet se på de nationale grupper nord og syd for den nuværende grænse og forholdet imellem dem. Det lyder vel umiddelbart meget rimeligt, men afgørende er naturligvis, hvorledes intentionerne realiseres.

Uden at de to linier i Rerups tilgang til sit stof helt kan sidestilles, bliver de alligevel i en vis forstand gjort komplementære; i takt med sammenbruddet for helstaten bliver den nationale indfaldsvinkel, med fokus på mindretallenes forhold, stedse vigtigere.

Det følger af denne synsmåde, at det er oplagt at tredele perioden efter 1830: (1) tiden frem til helstatstankens endelige forlis i 1864, (2) perioden 1864-1920 og endelig (3) tiden efter grænsedragningen i 1920, hvor det nationale spørgsmål blev væsentligt reduceret.

Rerup har imidlertid valgt at lægge meget forskellig vægt på de tre perioder. Halvdelen af bogen handler om den første af perioderne, som oven i købet også er den korteste, en tredjedel bruges til tiden fra 1864 til 1920, og endelig er under en femtedel af den samlede fremstilling brugt til den tredje periode, altså de 60 år der er forløbet siden Genforeningen. Det siger sig selv, at det er en forfatters gode ret at disponere sit værk, som han finder rigtigt. Jeg er alligevel af den opfattelse, at det ville have været bedre, om der havde været mere balance i bogen. Naturligvis behøver der ikke at være forholdsvis lige mange sider til hvert år perioden igennem, men den nuværende fordeling giver simpelthen ikke plads nok til at give en rimeligt dækkende fremstilling af perioden efter 1920, og det tror jeg, at mange vil beklage.

Denne ubalance er min hovedindvending mod bogen. Hertil vil Rerup muligvis sige, at det følger naturligt af ønsket om at se hertugdømmernes udvikling efter 1830 i et helstatsperspektiv, men så længe ønsket om at følge de natio-

nale forholds udvikling også indgår i målsætningen, må det være rigtigt også at følge disse forholds udvikling i nogen dybde under de vilkår, som grænse-dragningen i 1920, nazismens udvikling i 1930'erne, 2. verdenskrig og - senest - blandt andet samarbejdet i NATO og EF skabte.

Det følger af det netop anførte, at der ikke er mange indvendinger at fremføre mod det, der faktisk står i bogen. Der er - især for perioden frem til 1864 - tale om en grundig og velafbalanceret fremstilling, som kun kan anbefales. Hertil kommer, at den er velskrevet og - hele vejen igennem - forsynet med klare og gode kort, som i høj grad letter forståelsen.

Fremstillingen af perioden 1864-1920 er på samme måde velafbalanceret og sober, om end lidt mindre dybtgående end af den foregående periode. I denne del må det vurderes meget positivt, at Rerup giver sig god tid og plads til at redegøre mere omhyggeligt, end man ellers har set i fremstillinger af denne type, for opbygningen af det preussiske forvaltningsapparat, som jo i al sin bureaukratiske kompleksitet var en af de vanskeligheder, som danskheden i Slesvig måtte lære at leve med.

Enkeltheder kan måske diskuteres hist og her, men linien og stilen er også i denne del af fremstillingen sikker og overbevisende. Et sådant punkt, der kan diskuteres, er afsnittet om treklassevalgssystemet, som Rerup mener næppe har været hensigtsmæssigt ud fra sine ophavsmænds synspunkt, fordi der lå i systemet, at det måtte skuffe de vakte forventninger om politisk indflydelse. Tværtimod mener jeg, at systemet i meget høj grad har svaret til sine ophavsmænds forventninger og intentioner, idet det jo netop frem til sin afskaffelse sikrede, at der ikke kom ret mange repræsentanter for samfundets lavere sociale lag i Abgeordnetenhaus. Problemet var i højere grad forskellene mellem dette kammer og rigsdagen under det nordtyske forbund og i kejserriket, hvor - som påpeget af Stein Rokkan - man snarere kan tale om dysfunktionalitet på grund af valgsystemernes hele indretning og de to parlamentskamres forskellige muligheder for at øve politisk indflydelse.

I denne sammenhæng kan der være grund til at pege på, at netop med hensyn til valgene til Abgeordnetenhaus adskilte Nordslesvig sig dels fra resten af provinsen Slesvig-Holsten, dels fra store dele af det øvrige Preussen, og det kunne derfor have været rimeligt med en diskussion og perspektivering heraf. Forklaringen er den, at man trods al kritik af treklassevalgssystemet dog var i stand til at få valgt repræsentanter for den danske del af befolkningen, fordi man kunne vinde et tilstrækkeligt antal valgmænd, hvad der igen skyldtes, at danskhedens udbredelse ikke hang snævert sammen med skatteansættelsen. Samme billede ser man i øvrigt i Preussens polskdominerede provinser

i denne periode, medens de almindelige problemer ved det samlede valgsystem - herunder en utroligt lav valgdeltagelse (5-10 pct.) i mange distrikter i 3. klasse - i langt højere grad gjorde sig gældende andre steder i Preussen. Dette er nævnt som et eksempel på, at det flere steder ville have været hensigtsmæssigt at se forholdene i (Nord-)Slesvig i forhold til Preussen som helhed, og ikke bare inden for en snæver slesvig-holstensk kontekst eller i relation til forholdene i et andet land, dvs. Danmark.

Efter Genforeningen bliver fremstillingen tyndere og tyndere, og som jeg allerede har anført, tror jeg, at det af mange vil blive oplevet som en betydelig mangel. Dels fordi der i en fremstilling som denne med et bevidst populariserende sigte må være et behov for at etablere en historisk, sammenhængsskabende ramme omkring de begivenheder, som læserne og deres forældre har været tilskuere til, eventuelt deltaget i. Hertil kommer, at forståelsen af den seneste udvikling i grænselandet - for eksempel siden mindretalserklæringerne - jo i langt højere grad må ses på baggrund af udviklingen i 30'erne både nord og syd for grænsen, verdenskrigens og besættelsens oplevelser og senere sydslesvigrøret, flygtningsproblemerne og retsopgøret end på baggrund af forhold i forbindelse med helstatens udvikling.

Det er nemt nok at pege på forhold, som der efter denne opfattelse burde have været gjort væsentligt mere ud af, end tilfældet er nu - også selv om man ikke ville forlade det særlige grænselandsperspektiv og fokuseringen på de nationale gruppers forhold og indbyrdes relationer. Derfor vil en sådan opremsning ikke blive givet. Men det er nok på sin plads at erindre om Rerups egen bog fra 1969, Grænsen, som i høj grad giver læserne meget af det, der savnes her. Rerup har også selv haft glæde af sit gamle arbejde ved udarbejdelsen af de pågældende afsnit i denne bog, hvad der vel blandt andet viser noget om, at Grænsen fortsat er den mest anvendelige oversigt over den samlede udvikling i grænselandet fra krigens slutning til sidst i 1960'erne.

Slesvig og Holsten efter 1830 er altså et værk, der på mange måder lever op til de forventninger, som man på forhånd måtte have til et arbejde fra Lorenz Rerup om netop dette emne. Vidende, indforstået og flydende - og ikke sjældent også med nerve og engagement - skriver han om de emner og temaer, som er blevet dominerende i bogen på grund af den måde, den er disponeret på.

Men det kan ikke dække over, at det opleves som meget skuffende, at de to seneste menneskealdre er blevet så stedmoderligt behandlet - angiveligt fordi helstatstankegangen ikke har spillet så stor en rolle i denne periode!

Jørgen Elklit